

УДК 330.34:332.142

Дергалюк Б.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Dergaliuk Bogdan

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kiev Polytechnic Institute»

СПРЯМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРУКТУРНОЇ ПОЛІТИКИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті окреслено основні структурні диспропорції, що існують на сучасному етапі розвитку національного господарства, та визначено напрями державного регулювання структурної політики для їх усунення. З'ясовано, що організація системи державного управління структурними зрушеннями в регіональних, галузевих, відтворювальних, соціальних та інших структурних співвідношеннях повинна формуватися у напрямі задіяння оптимального поєднання інструментів державного впливу та впливу ринкових інститутів. Обґрунтовано, що знаходження ефективних шляхів досягнення завдань структурної політики потребує детального розгляду особливостей державного регулювання структурних змін крізь призму існуючих співвідношень розвитку, тенденцій їх зміни та ключових точок здійснення регуляторного впливу для забезпечення сталих темпів зростання економіки.

Ключові слова: державне регулювання, структурна політика, структурні зміни, інструменти державного впливу, економічне зростання, національна економіка.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується високою динамічністю та значним впливом гео-

політичних факторів, які поступово долають першість економічних чинників як основи для налагодження

співпраці та подальшої розбудови системи міжнародних економічних зв'язків. Така ситуація формує низку суперечностей у структурі міжнародного поділу праці, впливаючи на процеси сталого розвитку багатьох країн, що втілюється у застосуванні потужними економіками агресивних протекціоністських заходів, торговельних війнах, розірваних угодах, регламентуючих питання міжнародного економічного співробітництва та відкритих ринків. Описані явища спричиняють появу негативних тенденцій у розвитку провідних держав світу, формуючи передумови нового витку економічної рецесії.

Це підтверджуються прогнозними даними Інституту економіки та прогнозування НАН України, відповідно до яких темпи зростання ВВП європейських країн у 2018–2020 рр. не перевищать 2,0–2,2%, а розвиток економіки Китаю не матиме прискорення [4, с. 2].

Саме тому питання державного регулювання структурних змін вітчизняної економіки в сучасних умовах набуває все більшої актуальності, адже полягає не лише в докорінному реформуванні існуючих підходів до організації економічної системи, що зумовлюють її схильність до системних криз, а й в оптимальному балансі відтворювальних, регіональних, соціальних, зовнішньоекономічних пропорцій національної економіки, здатних забезпечити процеси сталого розвитку економіки у тривалій перспективі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, пов'язану з трансформаційними змінами на рівні національних господарств під впливом глобалізаційних процесів, піднімали у своїх працях такі іноземні науковці, як: Д. Белл, Дж.К. Гелбрейт, Д. Друкер, К. Кларк, С. Кузнець, М. Порат, У. Росту, А. Тоффлер, А. Туррен та багато інших.

Питання аналізу структурних трансформацій української економіки, особливостей їх державного регулювання, зв'язку з економічним розвитком та інтеграційними процесами активно досліджуються вітчизняними вченими, серед яких: О. Амоша, В. Антонюк, В. Біла, М. Білопольський, Ю. Бицюра, З. Варналій, О. Волинець, А. Гальчинський, В. Геєць, П. Дудкін, Б. Кваснюк, І. Крючкова, О. Лебедева, Є. Лібанова, Л. Лопатніков, А. Мельник, А. Павлюк, В. Русан, Н. Скірка, І. Сторолянська, Л. Федулова, Л. Шинкарук та ін.

Незважаючи на наявність великої кількості дослідницьких праць щодо окремих аспектів політики структурної трансформації та структурних змін, більш ґрунтовного розгляду вимагають проблеми формування дієвого регуляторного апарату в контексті забезпечення стимулювання позитивних зрушень у структурі національної економіки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є окреслення напрямів державного регулювання структурної політики по відношенню до наявних структурних диспропорцій розвитку національного господарства.

Для досягнення поставленої мети визначено основні напрями спрямування зусиль щодо структурних зрушень національного господарства, що лежать у площині

міграційних процесів, регіональних диспропорцій розвитку, військових дій на Сході України та усунення їх наслідків, системі оподаткування, інноваційного клімату тощо, а також окреслено напрями структурної політики для подолання структурних диспропорцій.

Виклад основного матеріалу. Структурні зрушення розглядаються нами як комплексні структурні зміни взаємозв'язків між суб'єктами та складниками національного господарства на різних рівнях системи під впливом різномірних чинників, що призводять до якісних змін у системі національного господарства.

Структурні зрушення являють собою цілий комплекс кількісних і/або якісних перетворень структури національної економіки, що можуть проявлятися у змінах в інструментах та механізмах управління національною економікою, у технологічній основі виробництва та виробничих процесах, у системі використання та розподілу ресурсів і капіталу, розвитку територіальної структури тощо.

Досвід організації системи державного управління структурними зрушеннями свідчить, що незалежно від регіональних, галузевих, відтворювальних, соціальних та інших структурних співвідношень тієї чи іншої країни основу формування ефективної структурної політики становить пошук оптимального поєднання інструментів державного впливу та меж впливу ринкових інститутів.

Активізація процесів реформування вітчизняної економічної системи за зразком провідних західних країн здебільшого супроводжувалася використанням еkleктичних підходів, що виявлялося у прямому запозиченні інститутів розвинутих ринкових економік без їх належної адаптації та ліквідації рудиментарних інституційних утворень постсоціалістичної економіки. Така політика призвела сьогодні до неспроможності держави забезпечити процеси сталого рівномірного розвитку національної економіки та повноцінного задоволення суспільних потреб. Відсутність комплексного усвідомлення наявних проблем вітчизняної економічної системи спричинила появу сильних регіональних асиметрій, депресивних галузей та цілих секторів економіки.

На нашу думку, знаходження ефективних шляхів досягнення завдань вітчизняної структурної політики потребує детального розгляду особливостей державного регулювання структурних змін крізь призму існуючих співвідношень розвитку, тенденцій їх зміни та ключових точок здійснення регуляторного впливу для забезпечення сталих темпів зростання економіки.

Для початку, слід зазначити, що важливе місце в регулюванні структурних трансформацій займає оцінка існуючих процесів просторових та відтворювальних перебудов національної економіки на рівні взаємодій регіональних суб'єктів. Унаслідок активного впливу різноспрямованих чинників зовнішнього середовища існуюча ситуація щодо сформованих структурних співвідношень регіонального розвитку видається вкрай суперечливою. З одного боку, активні процеси

інтеграції в європейський економічний простір сприяють процесам переорієнтації вітчизняного експорту, стимулюють імпортозаміщення та виробництво експортоорієнтованої продукції високої якості, однак, з іншого – попри наявні можливості, існуючі диспропорції виробничого розвитку подекуди лише поглиблюються, помітнішим стає значний рівень диференціації доходів населення за територіальною ознакою.

Актуальним залишається питання формування адекватної демографічної політики, яка була б орієнтована на вирішення демографічної кризи, що спостерігається у північних областях України [1, с. 10].

Однією з головних проблем для України є деформована структура сукупного попиту з переважанням споживчого попиту та недостатніми обсягами інвестиційного попиту, а також від'ємним значенням чистого експорту. Деформації у структурі споживчого попиту зумовлені, передусім, низькими доходами населення, що свідчить про необхідність проведення політики зростання зайнятості та збільшення доходів населення [5, с. 14].

Аналізуючи вплив демографічних чинників на процеси структурних перебудов у межах національної економіки, неможливо оминати питання високого рівня міграційної активності населення. Сьогодні це питання потребує особливої уваги, адже пасивність державного регулятора в питаннях правового регламентування трудової діяльності населення за кордоном спричиняє поточний дефіцитний стан ринку праці та формує передумови довгострокових проблем розвитку. Врегулювання цього питання потребує глибокого аналізу всіх його складників, оскільки, попри часткове розбалансування ринку трудових ресурсів, масовий виїзд із метою працевлаштування дав змогу збалансувати ситуацію на валютному ринку (забезпечивши достатній приток іноземної валюти), водночас це позитивно відобразилося на рівні купівельної спроможності домогосподарств.

Руйнівний вплив таких явищ сьогодні виявляється у глибоких структурних змінах економіки країни та її регіонів під впливом військових дій на Сході. Окрім нищівної руйнації економічного потенціалу і минулому одного з найбільш потужних промислових регіонів, ці події спричинили формування сильних екстернальних ефектів, що відобразилися відповідним чином на економіці інших областей. Тобто, крім фізичного знищення частки виробничого потенціалу та порушення міжгалузевих ланцюгів кооперації, особливо помітно військові дії вплинули на економіку сусідніх областей (Харківської, Запорізької).

Зазначимо, що така ситуація породжує необхідність не лише в урегулюванні конфлікту, відбудові регіонів та вирішенні складних соціальних питань, а й формує певні виклики структурній політиці держави, які полягають у формуванні довгострокового підходу до економічного розвитку на основі співпраці державних, суспільних та комерційних інститутів із метою його якісного структурного «вмонтування» у галузевий регіональний комплекс, взявши за основу точковий інноваційно орієнтований підхід.

Сьогодні завдання скорочення і вирівнювання структурних диспропорцій та стабілізації фаз економічного розвитку не повинні зводитися лише до підтримки кризових територій, оскільки можуть супроводжуватися поліпшенням відповідних економічних або соціальних показників у всіх регіонах; і навпаки, рішення, що призводять до зближення регіональних показників, можуть супроводжуватися підвищенням стійкості розвитку. У зв'язку із цим політика стабілізації фаз економічного розвитку повинна передбачати досягнення соціально-економічної рівноваги у галузевому територіальному розвитку в довгостроковій перспективі [3, с. 18].

Розглядаючи більш детально особливості державного регулювання структурних зрушень щодо відтворювальних пропорцій, слід згадати також особливості вітчизняної системи оподаткування, які найчастіше виступають дестимулюючим чинником розвитку інвестиційного клімату та сприятливого бізнес-середовища. Частково ці проблеми зумовлені значним податковим тягарем та складними процесами, пов'язаними з адмініструванням податків.

Окремо варто відзначити диспропорційність розподілу податкового навантаження у галузевому розрізі, що, крім негативного впливу на структуру виробництва, формує потенційні ризики щодо тінізації доходів, корупції та створює неформальні інститути. Більше того, одним із потенційних напрямів роботи у площині ефективного державного регулювання структурних перебудов є використання фіскальних інструментів у стимулюванні відповідних змін.

Незважаючи на значущість фіскальної функції, не слід обмежуватися тільки матеріальним складником. Мобілізуючи через податки частину національного доходу, держава входить у постійну взаємодію з учасниками виробництва, що дає їй можливість впливати на розвиток економіки в потрібному напрямі [2, с. 37].

Можна виокремити такий перелік проблемних напрямів фіскального регулювання, робота над якими має першочерговий характер у контексті розгляду даного питання:

- неефективність фіскальних стимулів підтримки підприємництва;
- фіскальний характер податків;
- відсутність диференціації податкових ставок;
- низький рівень децентралізації фіскальних повноважень.

Іншим чинником, який впливає на підходи до регулювання структурних змін та є основою формування відтворювальних пропорцій, є саме інвестиційний чинник. Прикро констатувати той факт, що динаміка притоку іноземного капіталу в Україну не сприяє якісно новим позитивним структурним змінам в економіці. Одна з причин такого стану полягає у високому рівні географічної розпорошеності джерел інвестицій, що одночасно поєднується із зосередженням їхніх основних обсягів на країнах, яких відносять до так званих податкових притулків, тобто таких країн, чиє податкове законодавство робить їх привабливим місцем для

приховування доходів сумнівного походження. Варто також ураховувати саму структуру прямих іноземних інвестицій, лівова частка яких залучена за рахунок примусової докапіталізації вітчизняних банківських установ та повернення попередньо виведених незаконним шляхом коштів із вітчизняної економіки. Стримує чинником також слугує низький рівень розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, що створює додаткові обмеження для інвестора.

Описані вище чинники погіршують інвестиційний імідж країни, що зумовлено надвисокою ризикованістю інвестування та непередбачуваністю результату.

Таким чином, слід виокремити напрями поліпшення інвестиційного клімату для забезпечення позитивних структурних зрушень:

- забезпечення ефективної інфраструктурної компоненти;
- створення системи стимулів до вкладання в національну економіку;
- формування сильного інституційного поля, стійкого до зміни політичного істеблішменту.

Питання врегулювання цієї проблеми з погляду структурної політики лежить у площині перетворення фіскальних утрат від таких процесів на фіскальні доходи та мінімізації соціальних ризиків довгострокового характеру.

Висновки. У процесі здійснення даного дослідження ґрунтовно розглянуто проблеми формування дієвих методів державного регулювання для стимулювання позитивних структурних зрушень. Поточний стан вітчизняної економіки характеризується наявністю серйозних структурних дисбалансів, які слугують гальмівним та дестимулюючим чинником довгострокового розвитку. Найяскравіше згадані дисбаланси виявляються у відтворювальних та технологічних диспропорціях розвитку, що спричинено низкою внутрішніх (слабкість інституційного середовища,

тінізація економіки, негативна динаміка демографічних процесів, відсутність економічних стимулів розвитку) та зовнішніх (військова агресія, глобалізаційні процеси, активна технологізація) чинників. Узагальнюючи, можна стверджувати, що наявність значних структурних обмежень розвитку зумовлює необхідність розроблення дієвого комплексу заходів держави, спрямованого на розбудову ефективної системи стимулювання економічної та соціальної активності ринкових суб'єктів, пріоритизацію розвитку високотехнологічних виробництв, розбудову стійкої інституційної інфраструктури.

Основними завданнями структурної політики в сучасних умовах є забезпечення збалансованості розвитку економіки в галузевому та регіональному розрізі, необхідність розширення місткості національного ринку за рахунок підвищення рівня платоспроможного попиту населення, стимулювання виробництва конкурентоспроможної експортоорієнтованої продукції вітчизняних виробників, поступове згладжування високого рівня диференціації регіонів за показниками забезпеченості ресурсами, рівня життя населення тощо.

Ефективність державного регулювання структурної перебудови багато в чому залежить також від впливу політичних та геополітичних чинників, які здатні формувати передумови кардинальних трансформацій наявних форм та напрямів організації економічної взаємодії між регіональними суб'єктами.

Подальші наукові розвідки необхідно проводити в розрізі розроблення концептуальних засад державного регулювання структурних змін як основи збалансування структури економіки. Також подальшого дослідження вимагають питання, які пов'язані з концептуальним осмисленням ролі взаємоузгодження структурної політики інтелектуалізації як базису збалансування структури економіки України.

Список літератури:

1. Антонюк В.П. Структурні зрушення в національній економіці як загроза для сталого розвитку України. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 2. С. 7–12.
2. Детермінанти розвитку національного господарства : монографія / М.В. Шашина та ін. ; за заг. ред. П.В. Круша. Київ : НТУУ «КПІ», 2014. 276 с.
3. Добровський В.Г., Паламар І.А. Формування імперативів сталого розвитку для структурних перетворень економіки. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. 2015. № 6. С. 44–48.
4. Макропрогноз розвитку економіки України у 2018-2021 рр. *Інститут економіки та прогнозування НАН України*. URL: <http://ief.org.ua/> (дата звернення: 03.04.2019).
5. Онишко С.В., Карпенко С.П. Динаміка сукупного попиту в Україні: структурні деформації та перспективи їх подолання. *Бізнес Інформ*. 2015. № 2. С. 8–14.

НАПРАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СТРУКТУРНОЙ ПОЛИТИКИ В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

В статье обозначены основные структурные диспропорции, существующие на современном этапе развития национального хозяйства, и определены направления государственного регулирования структурной политики для их устранения. Выяснено, что организация системы государственного управления структурными сдвигами в региональных, отраслевых, воспроизводственных, социальных и других структурных соотношениях должна формироваться в направлении задействования оптимального сочетания инструментов государственного воздействия и влияния рыночных институтов. Обосновано, что нахождение эффективных путей достижения задач структурной политики требует детального рассмотрения особенностей государственного регулирования структурных изменений сквозь призму существующих соотношений развития, тенденций их изменения и ключевых точек осуществления регуляторного влияния для обеспечения устойчивых темпов роста экономики.

Ключевые слова: государственное регулирование, структурная политика, структурные изменения, инструменты государственного воздействия, экономический рост, национальная экономика.

STRUCTURE OF THE STATE STRUCTURAL POLICY IN ECONOMY OF UKRAINE

This article outlines the main structural imbalances that exist in the current development of the national economy and the directions of structural policies state regulation to address them. It was found that the organization of structural changes state regulation in regional, sectoral, reproductive, social and other structural ratios should be formed in the direction of engagement optimum integration of public influence and impact of market institutions. Structural changes are seen as complex structural changes relationships between subjects and components of the national economy at the system different levels under the influence of diverse factors that lead to qualitative changes in the national economy system. It is revealed that the current state of the national economy is characterized by the presence of serious structural imbalances, which serve as a brake and disincentive factor for long-term development. The most strikingly mentioned imbalances are manifested in reproductive and technological disproportions of development caused by a number of internal (weak institutional environment, high shadow economy, negative dynamics of demographic processes, lack of economic incentives for development) and external factors (military aggression in the East of Ukraine, globalization processes, active technology). Towards improving the investment climate to promote positive structural changes proposed following areas of structural policy state regulation as ensuring efficient infrastructure components; creating a system of incentives for investing in the national economy; the formation of a strong institutional field, sustainable to change the political establishment. The effectiveness of state regulation of structural adjustment also largely depends on the influence of political and geopolitical factors that can form the pre-conditions for radical transformations of existing forms and directions of the organization of economic interaction between regional actors. It is proved that finding effective ways of achieving the objectives of the structural policy requires detailed consideration peculiarities of structural changes state regulation in the light of existing relationships, trends of change and key points of the regulatory impact implementation for sustainable economic growth.

Key words: state regulation, structural policy, structural changes, instruments of state influence, economic growth, national economy.